

Itämerensuomalaisen filologian symposiumi

Jyväskylässä järjestettiin 30. 8.—2. 9. 1982 suomalais-neuvostoliittolainen itämerensuomalaisen filologian symposiumi. Tällaisten symposiumien sarja alkoi Helsingissä 1971 Suomen ja Viron pääkaupungeissa toimivien tutkijoiden yhteistapaamisena, ja sen jälkeen symposiumeja on pidetty 1973 Tallinnassa, 1977 toistamiseen Helsingissä ja 1979 Petroskoissa.

Symposiumin järjestäjinä olivat Suomen ja Neuvostoliiton välinen tieteellistekninen yhteistoimintakomitea sekä Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitos, etnologian laitos ja kirjallisuuden ja venäjän laitos. Laajin oli kieli-tieteen jaos; siinä pidettiin 37 esitelmää.

Katsauksia

Kansanrunouden jaoksessa oli 18 ja kirjallisuuden jaoksessa 14 esitelmiä. — Kielitieteen jaoksessa käsiteltiin itämerensuomalaisten kielten leksikologiaa, morfologiaa, äänneoppia ja syntaksia sekä tietokonelevyistiiikkaa ja kielenhuoltoa. Kirjallisuudentutkijat keskittyivät kirjallisuustieteen teoriaan ja metodiikkaan; kansanrunouden jaoksen pääaiheena oli kertomusperinteen lajityypitys. Neuvostoliittolaisia osallistujia oli 33, enimmäkseen Tallinnasta ja Petroskoista.

Seuraavassa tarkastelen vain kielitieteellisiä esitelmiä. Varsin monipuolisesti käsiteltiin sanastoa ja osin myös muoto- ja äänneoppia. ARVO LAANESTIN, HEIKKI LESKISEN ja TERHO ITKOSEN esitelmät perustuvat tekeillä olevan Euroopan kielikartaston materiaaliin.

Itkonen täysistuntoesitelmän aiheena oli »'Sumu' ja 'pilvi' Euroopan perspektiivistä». Euroopan kielissä on toistasataa sumun nimitystä, joista eräät ovat laajasta levikistään päätellen huomattavan vanhoja. Idg. taholla tällaisia ovat tyypin **nebhelā* edustajat, joita esiintyy esim. germaanisissa ja romaanisissa kielissä, sekä balttilais-slaavilainen nimitys, jota edustavat mm. ven. *mglā* ja lät. *migla*. Uralilaisissa kielissä ovat verraten vanhoja unk. *köd* (merkitys 'sumu' tosin ehkä sekundaari) ja ims. *sumu* lappalaisine ja mordvalaisine vastineineen. Turkkilaiskielten kantanimitys on *tuman*.

'Pilvi'-kartta ei ole niin kirjava kuin 'sumu'-kartta. Idg. kielissä ei näytä olevan vanhoja yhteisiä pilven nimityksiä; eri kieliryhmissä laajimmalti levinneitä ovat germaanisesta saks. *Wolke(n)* ja ruots. *sky* vastineineen, romaanisesta latinan *nubes*-sanasta laajalti myös *nebula*-sanasta (< **nebhelā*) jatkajat sekä slaavilainen ven. *oblako* vastineineen. Suom.-ugr. kielten vanha, kantakielestä periytyvä pilven nimitys on sm. *pilvi* vastineineen.

Sumun nimitysten motivaatiotaustan Itkonen osoitti hyvin moninaiseksi. Semanttisia motivaatioita on pariakymmentä tyyppiä ('savu', 'pilvi', 'sade', 'paksu', 'vaalea' jne.). Myös 'pilveä' merkitsevien sanojen semanttinen motivaatio on kirja-

vahko ja osaksi samanlainen kuin 'sumua' merkitsevien sanojen. Kehitys 'sumu' > 'pilvi' on sitä paitsi tavallinen, päinvastainen kehitys harvinaisempi. Kaikilla Euroopan sumun ja pilven nimityksillä ei tietenkään ole (ainakaan selvitetävissä olevaa) semanttista motivaatiota. Eräiden sanojen motivaatio taas on selvästi äänneellinen. Sellaisia ovat suomessa mm. tumman *u*-vokaalin sisältävät sumun nimitykset *sumu*, *ume* (kaakkoismurteissa; vastineita myös Peräpohjassa ja sieltä lainautuneina lappissa), *usva* ~ *usma* (savolainen uudismuodoste) ja *utu* (kansanomainen vain Suomenlahden rannikolla; ilmeisesti lainautunut ims. kielten eteläryhmästä, jossa sama sana on yleinen).

Laanest tarkasteli ELNA ADLERIN kanssa yhdessä laatimassaan esitelmässä vatjan ja inkeröismurteiden sanastosuhteita. Sanaston perusteella erottuu tutkituista murteista selvästi kaksi melko tasakoosteista ryhmää: a) vatjasta Mati, Ikäpäivä sekä Luuditsa, Liivakylä ja Joenperä, b) inkeröisestä Hevaa ja Soikkola. Vaikka Kukkosin vatjalaismurre ja Ala-Laukaan inkeröismurre sekamurteina jätetään laskuista, tarkasteluista 368 sanasta yli puolet kuuluu sekä vatjaan että inkeröiseen. Vatjan murteet poikkeavat inkeröisestä eniten järjestyksessä Ikäpäivä, Mati ja rantakylät. Vatjan kanssa yhteistä sanastoa on inkeröismurteiden puolella enemmän Soikkolassa kuin Hevaalla.

Leskinen totesi esitelmässään, että niin tärkeä apuväline kuin Euroopan kielikartasto tuleekin olemaan ims. kielten tutkimukselle, sen kartat olojen pakosta antavat karjalaispohjaisista kielimuodoista puutteellisen kuvan. Kaikkein huonoimpana asemana joutuvat suomen kaakkoismurteet, koska niiden tärkeintä levikki-alueita, luovutettua Karjalaa, ei voida kieltenpuhujien nykyisiin asuinpaikkoihin perustuvassa kartografisessa esityksessä ottaa lainkaan huomioon. Tästä koituvia haittoja Leskinen esitteli lukuisien sanastokarttojen avulla. Niistä kävi ilmi mm. se, että Euroopan yleisatlas ei riitä muinaiskarjalan tytärikielten keskinäisten suhteiden selvittelyyn eikä Karjalaan kohdistuneiden

kulttuurivaikutusten tutkimukseen. Tilan-
 teen korjaamiseksi tarvitaan erillinen Kar-
 jalan kielikartasto, jonka suunnittelu
 onkin jo aloitettu.

JORMA KOIVULEHTO selvitteli 'kylvämis-
 tä' ja 'hajottamista' merkitsevien verbien
 alkuperää. Sm. *haja*-pesyeen hän johti
 germ. verbistä **sāja*- (< vkgerm. **sēja*-) >
 misl. *sá* 'sirottaa, levittää; kylvää', nr. *sá*
 jne. *Hajottaa*-verbi selittyy samantapaiseksi
 -(i)lta-suffiksilla muodostuneeksi verbilai-
 naksi kuin samasta germ. verbistä vielä
 varhemmin lainautunut *heittää*. On taval-
 lista, että 'kylväminen, sirottaminen' liit-
 tyy 'hajottamiseen, pirstomiseen'. Täten
 voidaan etymologioida myös verbi *kylvää*:
 < vksm. **kūlvā*- < **kelvā*- < vkgerm.
 **klewba*- (t. **kleuba*-) > misl. *kljūfa* 'klyvä',
 ruots. *klyva* 'halkaista; halkoa, jakaa, pilk-
 kooa'. Germaaninen lähtömerkitys lienee
 ollut lähinnä 'halkoa, pilkkoa, jakaa pie-
 niin osiin', josta ims. kielten puolella —
 ellei jo alkuaan germaanissakin — on ke-
 hittyntä viljelytermin käyttö: 'jakaa, ha-
 jottaa, sirottaa (siemenenä kylvöalalle)'.

TIIT-REIN VIITSO käsitteli itämerensuo-
 malaisten kielten vanhoja (balttilaisia ja
 slaavilaisia) lainasanoja. Hän pyrki osoit-
 tamaan, että suomen *hauki*, *ahven*, *rahvas* ja
 viron *lahva*- (sanassa *lahvavesi* 'avovesi')
 ovat hyvin varhaisia slaavilaisia lainoja.
 Esitelmän johdosta käyttämässään pu-
 heenvuorossa prof. Terho Itkonen katsoi,
 että uusiin etymologioihin on kovin vaikea
 yhtyä. *Hauki*-sanalle Viitso oli konstruo-
 ianut slaavilaisen lähtömuodon **skouka*; kui-
 tenkin venäjän *ščuka* 'hauki' erikielisine
 vastineineen palautuu idg. juureen **skey*-
 o:n olettaminen e:n sijaan tuntuu mahdot-
 tomalta jo siksi, että edeltävän k:n kanta-
 slaavilainen liudentuminen ja myöhempi
 affrikoituminen on ollut kombinatorinen
 ilmiö (tapahtunut etuvokaalin edellä).
 Myös sananalkuinen konsonantisto tuot-
 taa vaikeuksia. *Ahven*-sanana -hv- palautuu
 Viitson mukaan -k^u-:hen, jollainen näyt-
 täisi olleen venäjän samaa merkitsevän
 **okunī* takana. Sama edustus on hänen
 mukaansa viron sanassa *lahva*- (vrt. bulg.
lokva 'lätäkkö', alk. idg. -k^u- kuten suku-

laissanassa lat. *lacus* 'järvi') ja samantapai-
 nen edustus myös sanassa *rahvas* (vrt. ven.
drug 'ystävä', joka palautuu -y^g-lliseen
 idg. juureen). Itkonen huomautti, että
 substituuotiota slaav. -k^u- tms. > ims. -hv-
 on ims. fonologisen järjestelmän valossa
 vaikeaa ymmärtää ja että *ahven* sitä paitsi
 juontuu jo varhaiskantasuomesta; se pa-
 lautuu -šv-:lliseen vksm. lähtömuotoon,
 kuten osoittaa sen turjanlappalainen vasti-
 tine *vjǫzvan*. Muissa lapin murteissa tavat-
 tava -sk-yhtymä (esim. lpN *vuosko*) on
 tässä sanassa sekundaari.

Esitelmässään Viitso lisäsi tuli siihen
 tulokseen, etteivät balttilaisten lainojen
 erilaiset levikit ims. kielissä kuvasta kanta-
 suomen tai sen murteiden eriytymistä.
 Niiden runsaimuus suomessa kuvastaisi
 vain sitä, että niitä on etsittykin etupäässä
 suomesta.

Vepsän murteiden germaanisista laina-
 sanoista esitelmöi MARIA ZAITSEVA. Valta-
 osa varhemmista germaanisista lainoista
 tunnetaan kaikissa ims. kielissä, myös vep-
 sässä. Kaikista niistä ims. kielten pohjois-
 ryhmässä esiintyvistä lainasanoista, joiden
 germaaninen alkuperä on varma, on yli
 100:lla vastine nykyvepsässä. Useimpia (n.
 70 %:a) vepsässä tavattavista germaanisista
 lainasanoista käytetään kaikissa kolmessa
 murteistossa. Eniten niitä on keskivepsäs-
 sä.

MERLE LEPPIKIN aiheena olivat prefiksili-
 set antonyymit. Ims. kielten negatioprefi-
 kseihin ovat vaikuttaneet mm. käännös-
 lainat, mutta toisaalta eri ims. kielten jär-
 jestelmissä on lukuisia morfologisia ja se-
 manttisia yhtäläisyyksiä. Niinpä Aimo
 Hakasen suomea koskevat jaottelut tuntu-
 vat soveltuvan myös viiroon, joskin kontra-
 diktoriset ja kontraariset antonyymit voisi
 jakaa vielä alaryhmiin.

JULIA SYRJÄLÄINEN esitteli Inkerin suoma-
 laismurteissa käytettyjä perunan nimityk-
 siä ja näiden levikkiä. Valtaosa on saatu
 venäjältä (mm. *kartoska*, *taritu*; Markkovan
 murteen *pulikka*, joka esitelmöijän mukaan
 palautuu venäjän sanaan *bulka* 'pulla'
 mutta on saanut vaikutusta murteellisesta
 perunan nimityksestä *bul'ba*). Venäjään
 perustuvia käännöslainoja puolestaan ovat

Katsauksia

muuomena ja *muamuna*. Paikoin tunnetaan lisäksi ruotsalaislähtöinen *potaatti*. Keskustelussa ilmeni, että useimmat sanat on tunnettu myös Suomen puoleisissa kaakkoismurteissa, ja tähdennettiin kaakkoismurteiden yhteisen kielimaantieteellisen tutkimuksen tärkeyttä.

Lauri Kettusen sanakirjan »Livisches Wörterbuch» kattavuutta tarkasteli esitelmässään SEPPÖ SUHONEN. Suhosen omilta kielenoppailta peräisin oleva aineisto osoittaa, että tiettyjä sanaryhmiä voidaan täydentää. Tavataan mm. lukuisia yhdysanoja (esim. *türskad-rok* 'turskakeitto'), joiden yhdysosat esiintyvät Kettusen sanakirjassa erikseen. Runsaasti on myös *nüo-a'jjä* 'ajaa parta' -tyyppisiä prefiksi-verbjejä, joissa omaan verbikantaan liittyy lätin prefiksi (*aiz-, ap-, al-, ie-, iz-, nuvo, pa-, pie-, pär-, sa-, uz-*). Lätin mallin mukaisia ovat liiville ominaiset partisiippiirakenteet, sellaiset kuin *v'eltäb-däl* 'veneen vetolauta' (oikeastaan »vedettävä lauta») ja *äina-kanntäb-dälba* 'heinäkantoriuku', joissa sanaliitonomaisen yhdyssanan alkuosana on passiivin partisiippiin preesens. Sanakirjalle vieraita ovat myös eräät nuoret lätiläiset lainat ja uudet johdokset. Joidenkin sanojen merkitys tai äänneasu eroaa »Livisches Wörterbuchin» kannasta, ja eräät kirjakieliseksi merkityt sanat ovatkin aktiivisessa käytössä. Suuria puutteita ei Kettusen sanakirjassa silti näytä olevan.

MATTI PÄÄKKÖNEN piti esitelmän Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan kansanrunojen sanastosta. Esitelmän pohjana oleva aineisto — n. 300 selvästi murteellista sanaa — oli poimittu Suomen kansan vanhat runot-teoksesta Nivalan, Ylivieskan, Hailuodon, Oulun ja Muhoksen runoista. Sanastossa voidaan havaita samanlaisia kerroksia kuin äänne- ja muoto-opissakin: lounais- ja hämäläismurteisiin viittaavia piirteitä sekä toisaalta savolaismurteista ja myös karjalan kielestä periytyviä piirteitä. Eniten läntistä sanastoa on Hailuodon runoissa, mutta niissä on toisaalta myös selvä karjalainen perrostuma, joka taas näyttää kokonaan puuttuvan Nivalan ja Ylivieskan runoista.

LJUDMILA MARKIANOVA käsitteli yhdessä

G. M. KERTIN kanssa laatimassaan esitelmässä karjalan, vepsän ja lapin murteiden perussanaston suhdetta. Hän totesi sanaston systemaattisesta tutkimuksesta olevan hyötyä mm. murteen ydinalueiden määrittämisessä ja murrerajojen tarkentamisessa. Esimerkiksi karjalan kielessä sanaston analyysi paljastaa selvän murrerajan varsinaiskarjalan ja aunukselaimurteiden välillä. Toisaalta se osoittaa kuitenkin myös niiden välisen huomattavan sukulaisuuden. Keskustelussa huomautettiin painokkaasti siitä, että tämäläisessä tutkimuksessa päästään pintaa syvemmälle vasta, kun otetaan huomioon kaikki käytettävissä oleva kielihistoriallinen tieto. Olisi erehdys kuvitella varsinaiskarjalan ja vepsän (sekä lapin) välille mitään erityistä yhteyttä siksi, että niissä tavataan suomen *nuoli*-sanan vastine, joka taas aunukselaimurteista ja lyydistä puuttuu (vrt. aun. *piili*, lyyd. *stieea*); kyseessä on ikivanha yhteisperintö, jonka ovat aunuksessa ja lyydissä syrjäyttäneet nuoret ruotsalaiset ja venäläiset lainasanat. Karjalan ja lapin läheisistä suhteista taas eivät kerro sellaiset rinnastukset kuin karj. *kolka* ~ lpKld. *kü'škem*, karj. *viti* 'kevyt pakkaslumi' ~ lpKld. *vęps(ä)* 'lumi'. Karjalan ja lapin sanathan juontuvat kummatkin tahollaan yhteisistä varhaiskantasuomalaisista lähtömuodoista, ja karjalan sanoilla on vastineet myös esim. suomessa. Yhtä vähän viittaa »protolapin» ja vepsän nimenomaisiin yhteyksiin sellainen esitelmässä mainittu rinnastus kuin veps. *karniš* 'varis' ~ lpT *kärnas* 'korppi'. Tässäkin on kyseessä varhaiskantasuomalainen yhteisperintö tai sitten hyvin vanha itämerensuomalainen laina lapissa. Vepsän sanalla on tutut vastineet myös suomessa (*kaarne*), karjalassa (*koarneh*), virossa (*kaaren, kaarnes* ym.) ja liivissä (*kärnaz*).

TAPANI LEHTINEN selvitteli *heläjää*-tyyppisten verbien taivutusta suomen itämurteissa. Imperfekti ja konsonanttivartalaiset muodot ovat itämurteissa korvautuneet yleensä joko *ise*-verbien vastaavilla muodoilla (*helistä* : *heläjä-* : *helisi*) tai *aja, äjä*-loppuisiin vokaalivartaloihin perustuvilla muodoilla (1. inf. *heläjää* : prees. *heläjää* :

imperf. *heläji*). Levikkisuhteisiin vedoten Lehtinen osoitti, että *aja*-vartalaisuus on ilmeisesti yleistynyt vokaalivartaloisista muodoista paradigman muihin osiin vasta sen jälkeen, kun imperfekti ja konsonantivartaloiset muodot olivat korvautuneet *ise*-verbiin vastaavin muodoin. *ise*-vartalon yleistyminen lienee tapahtunut ensin imperfektissä ja vasta sitten esim. 1. infinittiivissä.

KARI TOIVIAINEN käsitteli esitelmässään ims. kielten casus componens -yhdyssanatyyppejä *aiti-*, *aito-*, *aitu/vieri*. Tyyppi rajoittuu nykyään melkein yksinomaan suomeen, vaikka *i*-johtimisten määräteosien täytyy olla vanhaa ims. perua; muodot ovat vain kadonneet muista kielistä mm. loppuheiton vuoksi lähes kokonaan. *u*-loppuiset määräteosat sen sijaan ovat suomalainen uudismuodoste. Prof. Terho Itkosen ajatuksen pohjalta esitelmöijä oletti, että se on syntynyt tyypistä *sisuskalut* lohkeamalla.

ALEKSANDR BARANTSEV esitti totunnaisesti poikkeavan hypoteesin kantasuomen pitkien puolisuuppeiden (ja väljien) vokaalien kehityksestä. Hänen mukaansa kaikkien pitkien vokaalien diftongiutumisen alkoi itämerensuomen pohjoisalueilla 1100-luvun jälkeen; innovaation keskus sijaitsi Laatokan Karjalassa, ja uudennos alkoi sieltä levitä länteen ja itään. Länsisuomalaisten kielimuistomerkkien kirjoitusasuja voi Barantsevin mielestä tulkita niinkin, että *ō*, *ō̄* ja *ē* muuttuivat diftongiksi vasta 1500-luvun jälkeen. Koska kuitenkin *ie* on kirjoitettu diftongiksi vanhimmassa kirjasuomessa paljon useammin kuin *uo* ja *yö*, se näyttää diftongiutuneen ensin. — Laajahkossa puheenvuorossaan prof. Terho Itkonen muistutti, etteivät länsisuomalaisten diftongien tärkeimmät vanhastaan tunnetut ikäyskriteerit ole suinkaan menettäneet merkitystään. Sellaista länsimurteisuutta kuin *teeri* ja lounaimurteisia diftonginreduktioasuja *leeväs* 'leivässä', *hööhön* 'höyhen' jne. on mahdoton käsittää, ellei diftongiutumista oleteta viimeistään keskiaikaiseksi. Se että *ie* on merkitty diftongiksi useammin kuin *uo* ja *yö*, selittyy Itkosen mukaan yksinkertaisesti

siitä, että *uo:n* ja *yö:n* hahmottamiseen diftongiksi ei ruotsin äännejärjestelmä eikä ortografia antanut mallia; sen sijaan *ie:lle* oli ruotsissa läheinen malli (esim. mr. *sial* 'sielu' = vur. *siäl*, josta myös suomen lainasana *sielu*). Tytärkielten edustuksesta päätellen kyllä myös karjalaispohjaisten kielimuotojen diftongiutuminen on huomattavan vanha, muinaiskarjalainen (vaikka **γ:n* ja **δ:n* katoa nuorempi). Jos länsisuomalaisen ja muinaiskarjalaisen diftongiutumisen välillä on geneettinen yhteys, on kuitenkin ajateltava Nirvin ja Rapolan tavoin nimenomaan länsisuomalaista vaikutusta muinaiskarjalaan. Siten selittyy se, että karjalaispohjaisissa kielimuodoissa ovat diftongiutuneet myös *ā* ja *ā̄*, eivät vain *ō*, *ō̄* ja *ē*. Juuri maantieteellisesti levitessään äänne muutokset tähän tapaan usein laajentavat alaansa.

ANNELI PAJUNEN ja ULLA PALOMÄKI esittelivät eräitä puhutun ja kirjoitetun kielen tilastollisia eroja Turun yliopiston lauseopin arkistoon kerätyn aineiston pohjalta.

TAUNO SÄRKKÄ puhui sanaston rikkaudesta ja sen mittaamisesta sekä esitteli muutamista teksteistä saatuja tuloksia. Yksi mittari ei riitä eri kirjailijoiden, tyylilajien eikä aikakausien tekstien sanaston rikkauksen vertaamiseen. Eri kirjailijoiden kielestä tehdyt laskelmat osoittavatkin, että nykykirjailijoiden tyyli ei ole sanastoltaan köyhempää kuin varhempien, vaikka niin on väitetty. Huomattava on myös, että sanaston rikkaus tai köyhyys ei ole samaa kuin tyylin tasokkuus.

Automaattisen tietojenkäsittelyn alalla liikkuvat JAAN ROSSIN, HILLE PIIRIN ja KALEVI WIIKIN esitelmät. Ross pohti tavujaon formaalistamisongelmia. Sanan jakamiseksi riviltä toiselle venäjässä ja virossa käytetään tietokoneissa erityisiä ohjelmia. Raja määrittäyty nopeasti ja mahdollinen virhe on heti korjattavissa, mutta ohjelma on varsin laaja.

Piiri esitteli viron kielen diftongien automaattiseksi tunnistamiseksi kehitetyn järjestelmän. Diftongit on jaettu helpotunnisteisemmän alkukomponentin mukaan 9 pääryhmään, joissa kussakin on kombinaatiomahdollisuuksien mukaan 3—5

Katsauksia

vaihtoehtoa. Näin ei tarvitse operoida kaikilla 36 diftongilla, vaan 12—14 vertailua riittää.

Wiikin täysistuntoesitelmän aiheena oli »Viron äännekestojen sääntösynteesi». Wiikin mukaan viron äännekestojen automaattisessa tuottamisessa tarvitaan, jos syöttöteksti on lähellä nyky-suomen yleis-kieltä, kaksi pääsääntöä. Toisen tarkoitus on ratkaista kunkin äänteen kvantiteetti-luokka lisäämällä äännettä edustavaan kirjaimen tarvittaessa diakriittinen merkki (lyhennys- tai pidennysmerkki). Toisen tarkoitus on muuttaa näin saatu foncettinen kirjoitus mahdollisimman oikeiksi mil-lisekuntiluvuin ilmaistuksi äännekestoiksi. Käyttämällä näitä kahta sääntöä saadaan johdetuksi suuri määrä erilaisia äännekestoja, ja nämä sijoittuvat useimmiten juuri oikeisiin kohtiin virolaisia sanoja.

Esitelmissä käsiteltiin runsaasti myös syntaksin kysymyksiä. MATI ERELtin täysistuntoesitelmän aiheena oli lauseenjäsen-tunnistaminen ja määrittely. Syntaktisia funktioita (»subjekti», »objekti» jne.) on vaikea määritellä, jos ne katsotaan koko lausekkeen ominaisuuksiksi ja jos niihin halutaan liittää aina välttämättömät ja riittävät vakiopiirteet. Esimerkiksi nosto-transformaatio aiheuttaa sen, että parti-siippirakenteen sekundaarisubjekti saa objek-tin piirteitä (*Ma arvasin sind magavat*). Jos sen sijaan syntaktiset funktiot katso-taan vain sananmuotojen (lausekkeiden edussanojen) ominaisuuksiksi ja niillä edel-lytetään olevan riittävä määrä tietyistä, niille ominaisista piirteistä, saavutetaan eräitä etuja. Määrittelyn psykologinen pohja lujittuu, sillä kategorian ensisijaisia jäseniä voidaan käsitellä kategoriansa pro-totyyppeinä.

AIMO HAKANEN kävi lause- ja tekstisyn-taksin rajaa ja tarkasteli suomen kielen peruslauseytypejä sekä tekstuaalisten seik-kojen vaikutusta niihin. Huomion kohtea-na olivat mm. kieltö, upotus, kysymys, relatiivistus ja fokusointi, joiden avulla esi-telmöijä osoitti, kuinka tekstilauseiden sanajärjestys poikkeaa kontekstittomien lauseiden tuntomerkitsemästä sanajärjes-tyksestä.

EVI JUHKAM osoitti runsaan esimerkistön avulla, että eräiden viron murteiden objek-tissa on ruotsin kielen vaikutusta. Ruotsalaista asutusta on ollut Viron saa-ristossa ja luoteisrannikolla, ja kielellinen vaikutus on näillä seuduilla ollut molem-minpuolista. Objektissa ruotsin vaikutus näkyy muodon poikkeavuutena siten, että käytetään akkusatiiviobjektia partitiivi-objektin sijasta tai päinvastoin. Lisäksi käytetään päätteetöntä akkusatiivia päät-teellisen asemesta.

RUDOLF KARELSON selvitteli viron pre- ja postpositioiden ja adverbien rajatapauk-sia. Semanttisesti lähekkäisten ja taipu-mattomien kategorioiden erottamisessa saattaa olla vaikeuksia varsinkin tapauk-sissa, joissa pre- ja postpositiota on käytet-ty ilman pääsanaa.

AIME KÄHRİK tarkasteli etelävepsän sanajärjestystä inversion kannalta, tarkas-telukohteena yksinkertaiset lauseet, joiden predikaattina on liittomuotoinen verbi. Hänen materiaaalinsa oli spontaania pu-huttua tekstiä, jossa mm. emotionaalisuuden vuoksi esiintyy inversiota runsaasti. Testit osoittavat, että vepsäläisen kieli-tajussa kaikki yksinkertaisen lauseen ana-lyyttisten verbinmuotojen järjestykset ovat mahdollisia.

PEEP NEMVALTS tarkasteli viron subjektin sijanvaihtelua semanttisesta näkökulmas-ta. Aineistona oli joukko samaa lausetyyp-piä edustavia ja saman predikaatin sisältä-viä lauseita, joissa sijanvaihtelu oletetta-vasti riippuu subjektin semanttisesta luon-teesta.

HENN SAARI käsitteli nykyviron »sisä-syntaksia». Samamerkityksisten sanaliitto-jen ja yhdyssanojen vaihtelu (*loova tööga ~ loovtööga*) on tavallista ja vakiintunutta. Toisaalta kuitenkin sanaliitoilla tuntuu olevan taipumus muuttua yhdyssanoiksi, ja usein kyseessä on samalla semanttinen muutos: yhdyssanaan liittyy esim. ammat-tikielen sävyä.

ILKKA SAVIJÄRVI selvitteli itämeren-suomalaisten kielen negaatiota syntaktis-semanttisena kielenpiirteenä. Ims. kielen negaatiokompleksiin kuuluu nykyisin run-saasti redundanssia, varsinkin ns. polaari-

Katsauksia

suusmorfeemeja (-kin/-kaan ~ -kään, joku/kukaan, joskus/koskaan). Redundanssi toisaalta on olennainen osa kieltöjärjestelmää, toisaalta se aiheuttaa lauseisiin rakenteenmuutoksia, kuten varsinaisen kieltoverbin heittymistä.

AILA MIELIKÄISEN aiheena oli monikon 3. persoonan kongruenssi ja inkongruenssi suomen murteissa ja nykypuhekielessä. Hän vertaili kongruenssisuhteita eri aineistoissa ja esitteli lausetyypit, joissa päätteelliset verbimuodot ovat yhä tarpeellisia tai välttämättömiä. Tyypit ryhmittyvät sen mukaan, onko lauseessa subjekti vai ei ja mihin subjekti sijoittuu. Murteiden kongruenssitapauksissa on Mielikäisen havaintojen mukaan tekijänä miltei aina henkilö ja subjektina usein epämääräistä henkilöjoukkoa tarkoittava *ne*-pronomini.

PAAVO PULKKINEN tarkasteli suomen kielen viljelyssä sovellettuja kielenhuollon periaatteita lähtien E. N. Setälän ja Aarni Penttilän esittämistä periaateista. Selostettuaan Valter Taulin kielenhuoltoteorian periaatteita Pulkkinen esitti puolestaan neljä yleisperiaatetta: selkeyden, säännöllisyyden, taloudellisuuden ja luonteisuuden. Kuhunkin tavallisesti sisältyy myös muita periaatteita. Esim. taloudellinen ilmaus on osaksi myös tarkoituksenmukainen, luonteva taas aito ja esteettinen. Periaatteiden sovellusjärjestystä ei ole syytä pitää kiinteänä, vaan esim. luontevuus useinkin on syytä asettaa taloudellisuuden edelle.

ANNELI RÄIKKÄLÄ ja MATTI VILPPULA pohtivat rajoittavien ja selittävien relatiivilauseiden käyttöä sanakirjamääritelmien kannalta. Nämä jäntevöityisivät, jos varsinaiseen määritelmään johdonmukaisesti sisällytettäisiin vain rajoittavia relatiivilauseita ja selittävät lisät ja täydennykset esitettäisiin omana virkkeenään. PAULA SAJAVAARA kertoi suomen vierassanojen asun kehityksestä. ESKO KOIVUSALO pohti ns. puolivirallisen kielenkäytön ongelmia. Julkinen sana käyttää usein ilmausta, joka ei esiinny virallistavissa normilähteissä mutta joka ei sävyiltään ole ainakaan arki-kielinen (*ulkoasiainministeri* — *ulkoministeri*). Hallintokoneiston ja joukkoviestinten eri-

laisista kielikäytännöistä aiheutuu kitkaa, ja puolivirallisten ilmausten virallistamista olisikin harkittava säädöksiä uudistettaessa.

RISTO HAARALA selvitteli erityiskielten pulmia: miten suhtautua yleiskielelle vieraisiin sanastoaineisiin sekä syntaktisiin ja morfologisiin malleihin, jotka pyrkivät siirtymään erityiskielistä yleiskieleen? Molempien kielimuotojen kehitykselle olisi eduksi, jos niiden erot saataisiin pysymään mahdollisimman pieninä. Hallinnon ja oikeudenkäytön kieltä käsittelevät MARJA LEHTISEN ja LIISA HUOVINEN-NYBERGIN esitelmät. Lehtisen mukaan kielenhuoltaja voisi mm., paitsi tarkistaa valmista tekstiä ja pohtia uuden termistön käyttökelpoisuutta, olla kunkin alan erityistuntijan kanssa yhteistyössä alun alkaen. Huovinen-Nyberg esitteli tähänastisia kokemuksia hallinnon kielenkäytön opetusmenetelmistä.

Symposiumin aikana pidettiin Suomen ja Neuvostoliiton tieteellis-teknisen yhteistoimintakomitean kielitieteen työryhmän kokous. Tärkeimpänä asiana käsiteltiin Syktyvkarissa 1985 järjestettävän 6. fennougristikongressin valmisteluitä, jotka ovat sujuneet suunnitelmien mukaisesti.

Jaosten päättäjäisissä luovutettiin Jyväskylän yliopiston mitali Neuvostoliiton tiedeakatemiaan kielitieteen instituutin varajohtajalle J. U. S. JELISEJEVILLE sekä tiedeakatemiaan Komin haaraosaston kielen, kirjallisuuden ja historian instituutin johtajalle N. N. ROTSEVILLE. — Seuraavan, v. 1984 pidettävän symposiumin isäntinä toimivat neuvostoliittolaiset.

MATTI MÄKELÄ